Jasné hranice, respektující přístup: Jak zvládnout agresivní chování dítěte v mateřské škole

PhDr. Mgr. Michaela Šedá, Ph.D.

Agresivní chování dětí představuje jednu z nejčastějších výzev, s níž se pedagogové v praxi setkávají. Při správném uchopení a nastavení spolupráce s rodinným prostředím je však možné i tyto náročné situace využít k učení. Jak můžete ošetřit klima ve třídě, kterou narušují agresivní projevy? Proč je důležité nevnímat agresi jako selhání, ale jako informaci? A jak postupovat vůči dítěti i směrem k rodičům?

Práce s kolektivem je nedílnou součástí řešení agresivního chování v mateřské škole, protože skupina jako celek tvoří prostředí, ve kterém se agresivita buď posiluje, nebo naopak postupně vytrácí. Kolektiv dětí funguje jako dynamický systém, v němž má každé dítě své místo, svou roli a své potřeby. Pokud se ve třídě opakovaně objevuje agrese, má to **vliv na celkové klima**, vztahy mezi dětmi i na to, jak se děti ve školce cítí. Pedagogická práce proto musí sledovat nejen jednotlivce, ale i skupinové procesy, které mohou agresi podporovat, nebo naopak tlumit.

Efektivní práce s kolektivem

Základním kamenem práce s kolektivem je vytváření bezpečného, stabilního a předvídatelného prostředí. Děti v předškolním věku **potřebují jasnou strukturu**, rituály a pravidla, která platí pro všechny. **Třídní rituály** – ranní komunitní kruhy, rozloučení, pravidelné sdílení pocitů či krátké rituální hry – posilují pocit soudržnosti a zároveň poskytují bezpečný prostor, kde mohou děti vyjádřit své emoce a potřeby. Právě **komunitní kruh** je cílený čas, kdy lze s dětmi reflektovat situace, které ve třídě nastaly, a společně hledat bezpečná řešení. Děti tak postupně získávají zkušenost, že ve třídě existuje prostor, kde jsou jejich prožitky respektovány a vyslyšeny. Neméně důležité je **posilování prosociálních dovedností** dětí prostřednictvím her, jež rozvíjejí spolupráci, sdílení a empatii. Společné aktivity, kdy děti pracují v malých skupinkách na společném cíli, přirozeně podporují vzájemnou ohleduplnost a komunikaci. Pedagog může vybírat hry, které vyžadují střídání, čekání, společné plánování či rozdělení rolí – to vše jsou dovednosti, které působí jako prevence agresivního jednání. Pokud mají děti pozitivní zkušenost s kooperací, je méně pravděpodobné, že budou sahat po agresivních strategiích.

Součástí práce s kolektivem je také přímé **učení sociálně-emocionálním dovednostem**. Děti se učí pojmenovávat emoce, rozlišovat intenzitu pocitů, chápat, že různí lidé mohou prožívat situace odlišně, a hledat bezpečné způsoby řešení konfliktů. Praktické ukázky, dramatizace situací nebo modelové příběhy pomáhají dětem lépe porozumět tomu, co se může odehrávat v různých situacích, a rozvíjejí jejich schopnost předvídat sociální důsledky svého jednání. Pedagog zde plní roli průvodce, jenž dětem pomáhá reflektovat jejich jednání a podporuje rozvoj empatie a ohleduplnosti.

> **Pedagog děti učí, že agrese není tolerované jednání a že ve třídě funguje spolehlivý a předvídatelný systém ochrany.**

Významným prvkem v práci s kolektivem je **posilování hranic** a vnímání bezpečí mezi dětmi. Pedagog vede děti k tomu, aby dokázaly jasně **říci** „NE", požádat o pomoc nebo odejít z konfliktní situace. Zároveň však **učí děti, jak reagovat**, když jsou svědky agresivního chování – například jak přivolat dospělého nebo jak chránit svůj osobní prostor. Děti se tak učí, že agrese není tolerovaným jednáním a že ve třídě existuje systém ochrany, který je spolehlivý a předvídatelný. Klima ve třídě je také významně ovlivňováno způsobem, jakým pedagog reaguje na konflikty a jak o nich s dětmi mluví. Transparentní komunikace, popisné vyjadřování a **absence stigmatizace** agresivnějšího dítěte jsou klíčem k prevenci vyčleňování. Děti velmi citlivě sledují reakce dospělých; pokud pedagog jedná respektujícím, vyrovnaným způsobem, přispívá tím nejen k eliminaci napětí, ale také k budování kultury třídy založené na respektu a bezpečí. Efektivní práce s kolektivem tedy spočívá v kombinaci jasného vedení, emoční podpory, tréninku sociálních dovedností a vytváření prostoru pro sdílení. Taková práce má zásadní vliv na prevenci agresivního chování i na zdravé vztahy dětí. Třída, v níž se děti cítí bezpečně, slyšeně a respektovaně, je prostředím, ve kterém agresivní projevy postupně ustupují a jsou nahrazovány zralejšími formami komunikace.

Partnerská spolupráce s rodiči

Spolupráce s rodiči je jedním z nejdůležitějších aspektů práce s agresivním dítětem v mateřské škole. Bez aktivního zapojení rodiny nelze očekávat, že se chování dítěte bude dlouhodobě měnit nebo stabilizovat. Rodiče jsou pro pedagoga klíčovým partnerem, protože znají historii dítěte, jeho temperament, rodinné prostředí i faktory, které mohou chování ovlivňovat. Způsob, jakým pedagog s rodiči komunikuje, může buď otevřít cestu k efektivní spolupráci, nebo naopak vytvořit napětí a odpor, které celý proces komplikují. Zásadní je volit komunikaci, která je **respektující, konkrétní a popisná**. Pedagog by měl vycházet z jasných pozorování, nikoli hodnotících soudů. Rodiče mnohdy přicházejí do kontaktu s mateřskou školou s obavami, že budou kritizováni, a proto je důležité **budovat partnerskou atmosféru** od prvního setkání. Otevíráme-li téma agresivního chování, je vhodné mluvit o konkrétních situacích, popsat jejich průběh a dopad na ostatní děti, ale zároveň zdůraznit, že **cílem je podpora dítěte** – nikoli hledání viníka. Takový přístup zvyšuje šanci, že rodiče budou ochotni spolupracovat, sdílet informace a hledat společná řešení. Vždy popisujeme náročné chování, nikdy neoznačujeme za problémový faktor samotné dítě.

Dalším důležitým prvkem je **sjednocení postupů**. Dítě potřebuje stabilní a konzistentní reakce z obou prostředí – domácího i školního. Pokud má mateřská škola nastavená pravidla, která se doma nepodporují, nebo naopak rodiče používají strategie, které nejsou v souladu s pedagogickým přístupem ve třídě, dítě se dostává

Doporučení pro pedagogickou praxi

A. Práce s dítětem
- **Pracujte s popisem situace**, ne s hodnocením dítěte. („Vidím, že jsi strčil do Honzíka…“ místo „Zase zlobíš.“)
- **Nabízejte alternativní chování** – konkrétní věty a strategie, které může dítě použít. („Můžeš říct: dej mi prosím …..“)
- **Modelujte žádoucí vzorce chování** každý den – děti se nejvíce učí napodobou.
- **Poskytujte čas na zklidnění** formou bezpečného místa, senzorické pomůcky, dechu.
- **Udržujte předvídatelné prostředí** – jasný režim, vizuální signály, piktogramy, časovače.
- **Chvalte konkrétní chování** a i malé pokroky („Líbilo se mi, že jsi přišel říct, že jsi naštvaný.“).
- **Snižte přetížení** (hlad, únava, přechody mezi činnostmi, hluk), které často zvyšuje agresivitu.

B. Reakce pedagoga v krizové situaci
- **Zachovejte klid**, zpomalte řeč i pohyby – děti si regulaci „půjčují“ od dospělého.
- **Používejte minimum slov** a jednoduché věty („Stop. Ruce dolů.“).
- **Držte fyzický odstup**, pokud je dítě v afektu; nechoďte příliš blízko.
- **Nabídněte dvě bezpečné možnosti** („Můžeš jít se mnou na koberec, nebo si sednout tady.“).
- **Po skončení incidentu situaci zpracujte**, ale až po emočním uklidnění dítěte.

C. Práce s kolektivem
- **Budujte rituály a pravidelné komunitní kruhy** – děti se cítí bezpečně a slyšené.
- **Pracujte s emocemi celého kolektivu** – jednoduché otázky, obrázky, příběhy, dramatizace.
- **Posilujte prosociální dovednosti** hrami na spolupráci, empatii a komunikaci.
- **Zabraňte dětem stigmatizovat** agresivní dítě („On je ten zlý…“); vždy mluvte o situacích, ne o osobnosti.
- **Učte děti bezpečné reakce** – říct „stop“, přivolat dospělého, odejít z konfliktu.

D. Spolupráce s rodiči
- **Komunikujte popisně a partnersky**, bez obviňování.
- **Domluvte se na jednotném postupu** doma i v mateřské škole, aby dítě mělo jasný rámec.
- **Sdílejte malé pokroky**, nejen potíže – posiluje to důvěru a spolupráci.
- **Za vhodných okolností doporučte odborné služby** (PPP/SPC), jako další formu podpory, ne jako „trest“.

E. Organizace prostředí
- **Minimalizujte chaos a hluk** – přetížení často vede k výbuchu agresivity.
- **Zajistěte zóny podle potřeb dětí** (klidová zóna, prostor na pohyb, senzomotorické prvky).
- **Pravidelně reflektujte klima třídy** – napětí v kolektivu zvyšuje riziko konfliktů.

do zmatku, což může agresi dále posilovat. Společný plán podpory, jenž definuje, jak bude pedagog reagovat na určité situace a co mohou udělat rodiče, vytváří pro dítě jednotný rámec. Ten **snižuje nejistotu** a podporuje vznik nových, bezpečných vzorců chování. Součástí spolupráce s rodiči je také edukace. Mnoho rodičů nemá dostatek informací o vývojových aspektech agresivního chování, o tom, jak funguje regulace emocí nebo jak mohou sami dítěti pomoci zvládat náročné situace. Pedagog může rodiče **citlivě provést možnostmi** domácí podpory: ukázat jednoduché techniky zklidnění, doporučit komunikační strategie, nabídnout příklady posilování pozitivního chování nebo vysvětlit význam konzistentních hranic. Edukace však vždy musí probíhat citlivě, s respektem k rodinnému systému a možnostem rodičů.

Důležitou roli hraje i **pravidelnost komunikace**. Rodiče ocení, když nejsou kontaktováni pouze v případě problémů. Sdílení i malých pokroků má zásadní význam – posiluje důvěru, motivuje rodiče k podpoře dítěte a zlepšuje spolupráci. Pravidelný kontakt může mít podobu krátkých ústních sdělení, domluvených konzultací nebo jednoduchých komunikačních karet či sešitů, které dokumentují průběh dne dítěte. V některých situacích může pedagog po domluvě s rodiči **doporučit zapojení odborníka**, například pedagogicko-psychologické poradny nebo speciálně pedagogického centra. Odborník může pomoci identifikovat hlubší příčiny agresivního chování, nabídnout rodičům podporu a poskytnout školce doporučení pro vhodné intervence. Je však klíčové, aby toto doporučení nebylo vnímáno jako označení dítěte za problémové, ale jako další forma podpory a péče. Spolupráce s rodiči agresivního dítěte je tedy proces, který stojí na důvěře, otevřenosti a sdílené odpovědnosti. Pokud se pedagogovi podaří vytvořit partnerský vztah a společně s rodiči nastaví stabilní rámec, může to mít zásadní vliv na zmírnění agresivních projevů dítěte i na celkové klima ve třídě. Jestliže ale rodinný systém se-

lhává, je potřeba zapojit i OSPOD a mít na mysli vždy nejlepší zájem dítěte.

Výběr modelových situací

Modelové situace z prostředí mateřské školy pomáhají ilustrovat, jak může vypadat agresivní chování v každodenním provozu a jaké pedagogické strategie se v těchto situacích ukazují jako efektivní. Cílem kazuistik není hledat viníka, ale porozumět dynamice chování dítěte, předcházejícím událostem i způsobu, jakým může pedagog situaci bezpečně a citlivě řešit.

> **Za každým agresivním chováním je dítě, jež potřebuje pomoc, každá podaná ruka pak může změnit jeho další cestu.**

- V první modelové situaci se odehrává konflikt mezi dvěma chlapci během spontánní hry. Jeden z nich náhle vezme stavebnici druhému dítěti z rukou a odstrčí ho, až dítě upadne. Pedagog nevstupuje do situace s výčitkou, ale s popisem toho, co se stalo: klidným hlasem konstatuje, že vidí dítě na zemi a že druhý chlapec použil sílu. Poté poskytne prostor oběma dětem, aby se uklidnily – jednomu fyzicky, druhému emočně. Teprve poté se společně vracejí k řešení situace. Pedagog dětem ukáže, jak je možné požádat o hračku slovy, a oceňuje každý pokus o komunikaci, který je veden nenásilnou formou. Tato situace ukazuje **význam spoluregulace** a modelování žádoucích dovedností namísto pouhého trestání.
- Druhá modelová situace se týká dítěte, které reaguje agresivně při přechodu mezi činnostmi, například při ukončení pobytu venku. Dítě odmítá odejít, křičí, kope kolem sebe a snaží se vytrhnout z rukou pedagoga. Konflikt nevzniká z úmyslu ublížit, ale z přetížení a neschopnosti zvládnout náhlou změnu. Pedagog zde volí strategii anticipace a struktury: před přechodem dítě informuje, že se aktivita blíží ke konci, používá vizuální časovač a verbálně rámuje, co se bude dít dál. Když dítě přesto reaguje afektivně, pedagog zachovává klid, snižuje hlas, ustoupí o krok, aby dítě získalo prostor, a nabízí dvě možnosti, které jsou pro dítě zvládnutelné. V tomto typu situace se ukazuje, že **prevence a předvídatelnost** významně snižují intenzitu agresivních reakcí.
- Třetí modelová situace se týká dítěte, které má dlouhodobě obtíže ve vztazích s vrstevníky a je jimi často vnímáno jako „to, které bije". Dítě při hře reaguje agresivně už při malém podnětu – například pokud se někdo přiblíží k jeho stavbě nebo mu neúmyslně vstoupí do osobního prostoru. V této situaci pedagog pracuje nejen s dítětem, ale i s celou třídou. Individuálně nabízí dítěti strategie, jak říci „stop" nebo odejít, když cítí napětí. Zá-

roveň systematicky posiluje sociální klima třídy prostřednictvím komunitních kruhů a her na spolupráci. Pedagog také aktivně brání stigmatizaci dítěte – mluví s dětmi popisně o situacích, ne o osobnosti dítěte, a pomáhá vytvářet prostředí, kde každé dítě dostává příležitost uspět i ve vztazích. Tato kazuistika ukazuje, že bez **práce s kolektivem** nelze očekávat trvalou změnu chování jednotlivce.

Modelové situace poukazují na to, že efektivní práce s agresivním chováním není dílem okamžiku, ale vyžaduje systematickou práci, trpělivost a respektující vedení. Pedagogická praxe se tak stává prostorem, kde se děti učí nové způsoby komunikace, získávají sociální dovednosti a zažívají bezpečné prostředí, které postupně nahrazuje potřebu agresivních reakcí.

Agrese není známka selhání

Agresivní chování v předškolním věku je výzvou, která se dotýká dítěte, kolektivu i pedagoga. Není to však známka selhání – je to **především informace**. Dítě nám svým chováním sděluje, že něco nezvládá, že potřebuje oporu, že se teprve učí dovednosti, které my dospělí považujeme za samozřejmé. Agrese je často jen hlasitější formou potřeby bezpečí, jistoty a přijetí. Úkolem pedagoga není trestat, umlčovat či zastavovat emoce, ale provázet dítě tak, aby našlo bezpečnější a vyspělejší způsoby vyjádření toho, co prožívá. Každá situace, i ta náročná, je **příležitostí k učení** – nejen pro dítě, které agresi projevuje, ale i pro jeho vrstevníky, kteří díky pozornému vedení vidí, že konflikty se dají řešit klidem, respektem a jasnými hranicemi. Děti v mateřské škole se nacházejí v období, kdy se teprve učí, jak být s ostatními. Nejsou hotové, nejsou „problémové", nejsou definované jediným typem chování. Jsou to osobnosti v růstu – a každé dítě, i to s agresivními projevy, potřebuje především dospělého, který v něm vidí jeho potenciál, nikoli jeho selhání. Pokud dítě dostane prostor, vedení a bezpečnou vztahovou zkušenost, dokáže udělat obrovské kroky vpřed. Mateřská škola má jedinečné místo: je prvním kolektivním prostředím, kde se děti učí, jak funguje vztah, důvěra, hranice a spolupráce. Jak pedagogové reagují na náročné chování, formuje jejich představu o světě na mnoho let dopředu. Dítě, které zažije respektující zacházení i ve chvíli, kdy se mu nedaří, se učí, že svět je bezpečný, lidé jsou laskaví a že i ono samo za něco stojí. Za každým agresivním chováním je dítě, které potřebuje pomoc. A každá podaná ruka – klidná, pevná a laskavá – může změnit jeho další cestu. Právě tímto způsobem můžeme společně budovat mateřskou školu, kde se žádné dítě necítí samo, kde každý roste svým tempem a kde i obtížné situace slouží jako příležitost k učení, posílení vztahů a budování bezpečného a respektujícího prostředí.

Autorka je speciální pedagog, krizový intervent a vysokoškolský pedagog.